

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КЕЙСІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВВНЗ

Стаття присвячена актуальній проблемі культуротворчої підготовки компетентних викладачів у системі вищої військової освіти із використанням кейс-технології.

На основі дослідження порушеної проблеми встановлено, що технологія ситуативного аналізу передбачає залучення слухачів до ґрунтовного вивчення на заняттях спеціально розроблених кейсів, які містять реальні проблемні ситуації, що можуть виникнути у майбутній професійній діяльності. Автор розкриває особливості використання «мертвих» та «живих» кейсів різної структури у процесі розвитку культуротворчої компетентності викладачів Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського.

На підставі викладеного матеріалу доведено, що використання кейсів, складених на основі педагогічних ситуацій і культурологічних матеріалів, забезпечує належне набуття викладачами ВВНЗ культуротворчої компетентності, яка дозволяє їм оперативну, цілісно і гнучко розв'язувати професійні проблеми, досягати таким чином ефективних результатів у процесі підготовки військових фахівців.

***Ключові слова:** професійна компетентність, культуротворча компетентність, кейс-технологія, інтерактивні технології навчання, «живий кейс», «мертвий кейс».*

Постановка проблеми. Професійна підготовка викладачів гуманітарних дисциплін ВВНЗ на засадах компетентнісного підходу передбачає цілеспрямоване набуття й розвиток професійних компетентностей, серед яких особливо важливого значення набуває культуротворча компетентність. Сучасний викладач повинен не тільки виявляти здатність до засвоєння культурних надбань, але й бути готовим до активної професійно-педагогічної діяльності.

Під культуротворчою компетентністю викладача гуманітарних дисциплін ВВНЗ розуміємо інтегральний показник його готовності до продуктивної педагогічної діяльності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії з курсантами (слухачами) на основі гуманістичних цінностей, професійних знань, умінь і навичок, естетичного досвіду, творчих здібностей і способів професійної діяльності.

Здійснення культуротворчої діяльності залежить не лише від наявності у педагога ґрунтовних загальнокультурних і професійних знань, умінь, багатого життєвого та професійного досвіду. У першу чергу її забезпечують активна культуротворча позиція, мотиваційна готовність генерувати нові ідеї, ухвалювати креативні рішення, ефективно застосовувати сучасні технології навчання, налагоджувати діалогічну міжсуб'єктну взаємодію. Звідси пояснюється посилений інтерес до інтерактивного навчання, зокрема кейс-технології, яка ґрунтується на міжособистісному спілкуванні, взаємонавчанні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні ідеї впровадження кейс-технології у систему вищої професійної освіти обґрунтовано у працях О. Ваганової, А. Вітченка, М. Варданян, О. Долгорукова, С. Ковальнової, Н. Колісніченко, О. Пометун, Л. Савенкової, О. Сидоренка, С. Сисоевої, Ю. Сурміна, І. Черкасової та інших учених.

Більшість науковців визначають переваги кейс-технології та наголошують, що завдяки її використанню акцент переноситься на практичне відпрацювання набутих теоретичних знань. Робота над кейсами передбачає формування готовності до культуротворчої практики, оволодіння новими технологіями навчання і виховання, прагнення до налагодження діалогічної взаємодії з усіма суб'єктами військово-педагогічного процесу, залучення вихованців до співтворчої діяльності, самовдосконалення і саморозвитку у процесі опанування кращих культурних здобутків.

Теоретична і практична значущість порушеної проблеми, її актуальність та фактична нерозробленість зумовили постановку **мети статті:** розкрити особливості використання кейсів різної структури у процесі розвитку культуротворчої компетентності викладачів ВВНЗ.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сутність кейс-технології полягає у використанні під час проведення різних видів навчальних занять зі слухачами ВВНЗ спеціально розроблених кейсів, які містять реальні проблемні ситуації, що можуть виникнути у майбутній професійній діяльності.

Аналіз наукової літератури (А. Вітченко, О. Долгоруков, Ю. Сурмін, С. Сисоєва, І. Черкасова та інші) свідчить про те, що ефективність упровадження кейс-технології у навчальний процес зумовлена дотриманням низки умов, зокрема, необхідністю інтелектуалізації змістового наповнення кейсу; підвищення його ціннісного значення для слухачів; розроблення цікавих завдань аналітичного характеру, створення на занятті сприятливого мікроклімату, що дозволить кожному учаснику обговорення висловити власні погляди на порушену проблему.

При проведенні навчального заняття із використанням кейс-технології важливо враховувати вид кейсу, запропонованого для опрацювання.

У сучасній науці пропонуються різні класифікації кейсів. Зокрема, за рівнем складності навчальної ситуації О. Долгоруков виокремлює кейси з формулюванням проблеми та кейси без формулювання проблеми. У кейсах з формулюванням проблеми викладається ситуація у певний період часу, виявляється і чітко формулюється проблема. Мета таких кейсів полягає у формуванні вмінь діагностувати, ухвалювати рішення за запропонованою проблемою. Кейси без формулювання проблеми передбачають використання більш складної, ніж у першому варіанті навчальної ситуації, у яких проблема чітко не визначена. Їх головна мета – забезпечити умови для розвитку у майбутніх фахівців здатностей самостійно виявляти проблеми та знаходити найоптимальніші шляхи її вирішення [2].

У дослідженні А. Вітченка «Розвиток професійної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ із використанням технології ситуативного аналізу» пропонується використовувати «мертві» та «живі» кейси. При цьому «мертвим» називається кейс, в якому міститься вся необхідна для аналізу інформація. «Живий» кейс передбачає пошук додаткової інформації для наступної аналітичної і проєктувальної діяльності. Крім того, вчений класифікує кейси за наявністю сюжету (сюжетні та безсюжетні), часовою ознакою (ретроспективні та прогностичні), ступенем впливу основних джерел (практичні, навчальні та дослідницькі) [1, с. 21].

Значний досвід роботи з кейсами різної структури під час проведення групових, практичних, семінарських занять з курсу педагогіки вищої військової школи накопичено у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського.

Автори навчально-методичного посібника «Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика» наголошують на тому, що вибір виду кейсу залежить від певних умов. Зокрема, слід враховувати етап навчання та рівень освітньо-професійної підготовки слухачів. Окрема увага зосереджується на перевагах «живого» кейсу, який «відкриває необмежені перспективи для особистісного і професійного розвитку майбутніх військових фахівців, закладає підґрунтя для збагачення їхньої уяви, активізації творчого мислення, посилення уваги і спостережливості тощо» [7, с. 230]. Разом з цим науковці підкреслюють, що використання «живого» кейсу на занятті «потребує тривалої підготовчої роботи, накопичення досвіду, сформованості системи вмінь (аналітичних, прогностичних, самоосвітніх тощо)» [7, с. 230]. Повністю поділяємо висловлену позицію і вважаємо, що на початковому етапі доречно використовувати кейси із традиційною структурою, які містять ситуацію, запитання і завдання для роботи з кейсом, контекст ситуації, авторський коментар ситуації та список рекомендованих джерел. Такий підхід дозволить слухачам набути необхідних знань і вмінь для подальшої продуктивної творчої діяльності над кейсами більш складної структури.

Розглянемо детальніше приклад роботи над авторським кейсом «В офіцера все має бути прекрасним...», що презентує структуру «мертвого» кейсу.

Після опрацювання на занятті навчального питання «Педагогічна культура як складова педагогічної майстерності викладача ВВНЗ» слухачам пропонується проаналізувати кейс та визначити, яке місце у системі культурологічної підготовки військовослужбовців посідає естетичне виховання.

Під час заняття слухачі аналізують ситуацію, викладену у кейсі, обґрунтовують контекст та авторський коментар ситуації.

Кейс: «В офіцера все має бути прекрасним...»

Ситуація

Складаючи план виховної роботи, куратор групи 2103 полковник Іваненко вирішив опитати курсантів з метою з'ясування їхніх особистісних інтересів і зацікавлень. Для цього була підготовлена анкета, одне із запитань якої викликало неочікувану різко негативну відповідь курсантів. Сутність цього запитання зводилась до того, яке місце в житті майбутнього офіцера має

посідати відвідування театрів, музеїв, виставок та інші культурні заходи. Переважна більшість курсантів зійшлась на думці, що залучення до різноманітних культурних заходів відриває їх від навчання, не має позитивного впливу на рівень їхньої професійної підготовки, а тому позбавлене сенсу.

Після аналізу анкет полковник Іваненко вирішив діяти рішуче та організував екскурсію до художнього музею. Але досягти очікуваного ефекту не зміг: курсанти не виявили жодного інтересу до експозиції, на запитання екскурсовода відповідали мляво, а деякі відкрито висловили невдоволення. Так, зокрема, курсант С. на запитання куратора «Чи сподобалась йому екскурсія?» відповів: «Якщо б мені дозволили вибирати між музеєм і футбольним матчем, я б віддав перевагу останньому. Там розгортається справжня боротьба, там панує експресія і воля до перемоги, що не може не захоплювати військового. А що в музеї? Пил століть, затхлий запах далекого минулого? Чим воно може зацікавити молоду людину? Нічим!». Менш категорично висловився з цього приводу курсант Д., який визнав, що освічена людина ніколи не заперечуватиме користь від знань. Разом з тим він висловився за прагматизм у виборі підходів до підготовки фахівців. «Майбутнього офіцера треба готувати до війни, вчити воювати, а все інше він зможе опанувати самостійно», – наголосив курсант Д.

Полковник Іваненко намагався переконати вихованців у зворотному, наголошував на високій виховній місії мистецтва, яке формує в людині естетичний смак, культуру поведінки, гуманістичне ставлення до навколишнього світу. Втім викладені аргументи виявились недостатньо переконливими, суперечку не вдалось вирішити.

Контекст ситуації

У системі виховної роботи ВВНЗ важливого значення набувають усі напрями виховання майбутніх офіцерів – патріотичне, громадянське, морально-етичне, екологічне, фізичне, культурологічне, естетичне... Протягом свого навчання курсанти вивчають дисципліни культурологічного спрямування, залучаються до проведення культурних заходів. Провідну роль при цьому відіграють такі види і форми виховної роботи, як відвідування мистецьких заходів, культурних установ (бібліотеки, музеї, театри), спілкування з діячами культури і мистецтва, участь у художній самодіяльності та ін.

Авторський коментар ситуації

Брак системного підходу до культурологічної підготовки курсантів спричинив розходження в їхніх поглядах на місце і роль мистецтва в армійському житті з аналогічними поглядами куратора полковника Іваненка. Спроби вихователя за допомогою окремого заходу (відвідування експозиції художнього музею) кардинально вплинути на свідомість курсантів, викликати в них потяг до прекрасного, швидко сформувати естетичні уявлення, смаки і потреби призвели до виникнення гострої суперечки, відкритого протистояння на тлі неприйняття позиції, яка нав'язувалась із зовні і на осмислення якої не було надано необхідного часу.

Для усвідомлення причин, які викликали конфлікт ситуацію і зумовили неефективність виховної роботи куратора, потрібно проаналізувати сучасні підходи до організації системи виховної роботи у ВВНЗ, висвітлити теоретичні і технологічні аспекти естетичного виховання майбутніх офіцерів, встановити доцільність збереження традиційних методів виховного впливу, визначити ефективність активних методів виховання у військовому колективі.

У ході обговорення ситуації з метою визначення проблеми використовується така система запитань і завдань:

1. Проаналізуйте результативність виховної роботи куратора групи 2103 полковника Іваненка, підготуйте методичні поради щодо посилення виховного впливу на курсантів.

2. Чому використані полковником Іваненком аргументи виявились недостатньо переконливими і не принесли бажаних результатів? Продумайте власні підходи до вирішення проблемної ситуації, зокрема з використанням мистецьких творів.

3. Прочитайте оповідання А. Моруа «Фіалки щосереді» і з'ясуйте сенс письменницького задуму поєднати у творі теми війни і мистецтва. Чим зумовлений драматичний пафос оповідання відомого французького письменника.

4. Проаналізуйте поетичні рядки Л. Костенко (вірш «Вже почалось, мабуть, майбутнє»). Наскільки дієвим буде звернення до них куратора під час виховної бесіди, посвяченої порушеній проблемі?

Минають фронди і жіронди,
минає славне і гучне.

Шукайте посмішку Джоконди,
вона ніколи не мине.
Любіть травинку, і тваринку,
і сонце завтрашнього дня,
вечірню в попелі жаринку,
шляхетну інохідь коня.
Згадайте в поспіху вагона,
в невідворотності зникань,
як рафаелівська Мадонна
у вічі дивиться вікам!
В епоху спорту і синтетики
людей велика ряснота.
Нехай тендітні пальці етики
торкнуться вам серце і уста.

5. Поставте себе на місце куратора і поміркуйте над тим, яку лінію поведінки треба обрати полковнику Іваненку, щоб досягти бажаного виховного впливу на своїх курсантів?

6. Проінсценуйте найбільш напружені епізоди запропонованої ситуації (розмова куратора з курсантом С., діалог курсантів між собою), запропонуйте такий сценарій педагогічної рефлексії і дії куратора, який унеможливить ескалацію викладеного в кейсі конфлікту, дозволить в подальшому повною мірою реалізувати виховні завдання.

Під час диспуту висловлюються різні погляди щодо вирішення проблеми. Завдання викладача – виявити ці позиції, зіставити, допомогти слухачам аргументувати власні погляди.

У результаті аналізу в учасників диспуту виробляються толерантність, уміння працювати в команді, слухати іншого, комунікативність; формуються та розвиваються лідерські якості; підвищуються рівень загальної культури.

На заключному етапі викладач оцінює роботу кожного слухача, враховуючи такі показники: якість самостійної підготовки до заняття, новизна, неординарність рішення проблеми, активність роботи на занятті.

«Живий» кейс відзначається стислим описом проблемної ситуації без її розв'язання. Навчальні завдання «живих» кейсів спрямовані на практичне оволодіння слухачами прогностичними уміннями, розвиток здатності до пошуку нових знань, самостійного виявлення проблем, які можуть виникнути у військово-педагогічній діяльності, знаходження шляхів їх вирішення. Наприклад, після проведеної лекції на тему «Теоретичні основи педагогічної взаємодії у ВВНЗ» слухачам пропонується самостійно опрацювати ситуацію, описану у кейсі «Поспішай творити добро...», визначити проблему, розробити завдання і запитання, дібрати рекомендовану та додаткову літературу для вирішення порушеної проблеми.

Ситуація

Наприкінці навчального року кафедрою психології та педагогіки одного з провідних військових вишів проводився семінар «Психологічна допомога учасникам АТО». До участі у заході були запрошені представники місцевої влади, військкомату, громадських організацій.

Захід розпочався виступом заступника міського голови Корнієнка О. О., який ознайомив присутніх з роботою, що проводить мерія для реабілітації демобілізованих воїнів та членів їх сімей, озвучив план заходів на найближчий період.

Доповідь Корнієнка О. О. викликала резонанс в аудиторії. Спонукою для виникнення дискусії стала розповідь одного з викладачів кафедри про трагічний випадок, який трапився з колишнім офіцером Олександром Коноваловим.

Чоловік був учасником АТО, майже рік провів на Сході. Після важкого поранення та тривалого лікування у шпиталі повернувся до рідного Дніпропетровська. Однак, як виявилось, вдома його ніхто не чекав. Близьких і рідних людей у Олександра не було. Дружина залишила його. Не знайшов Олександр спільної мови і з колишніми однокласниками. Останні так і не змогли зрозуміти героя, бо вони були байдужі до тих подій, які відбувалися на Донбасі. Друзі вели звичне життя: у кожного була своя робота, сім'я, плани на майбутнє. У Олександра, на жаль, таких планів не було. Залишившись наодинці, чоловік впав у депресію...

Представники громадських організацій були переконані, що проблема полягала не лише у відсутності психологічної підтримки, а, в першу чергу, в бездіяльності держави. Один з виступаючих наголосив на тому, що порушена проблема не є проблемою лише сучасного покоління. Подібні події вже відбувалися в історії. На жаль, таке ставлення спостерігалось і до

учасників інших військових конфліктів. Відсутність соціальної допомоги і психологічної підтримки учасників бойових дій призводить до того, що колишні її мужні захисники відчують себе «втраченим поколінням» у мирному житті...

Обговорення кейсу на семінарському занятті розпочинається зі вступної бесіди. Викладач активізує роботу кожного слухача. З цією метою використовується система запитань і завдань для самостійної підготовки слухачів. Останні висловлюють власне ставлення до порушеної проблеми, пропонують варіанти її вирішення. Подальшу спільну роботу над кейсом забезпечує використання технології «мозкового штурму». Проведення обговорення на основі «мозкового штурму» відбувається у декілька етапів: підготовка, генерування ідей, оцінка і відбір пропозицій, обговорення найбільш цінних ідей. Вдало проведений «мозковий штурм» забезпечує розвиток у слухачів здатностей до пошуку нових знань, вміння прогнозувати і ухвалювати рішення у нестандартних ситуаціях. Вирішення проблеми відбувається за системою запитань і завдань евристичного, дослідницького спрямування, розроблених слухачами під час самостійної роботи над кейсом. При обговоренні альтернативних думок та ухваленні компромісних рішень враховуються думки всіх учасників.

Робота над запитаннями і завданнями стимулює навчально-пізнавальну активність слухачів, злагодженість дій, оволодіння стратегіями інтерактивного навчання. Системно організована робота над кейсами сприяє розвитку толерантності, дивергентного мислення, комунікативних умінь, навичок ведення навчальної дискусії.

Висновки. На підставі проведеного дослідження дійшли висновків, що кейс-технологія набуває пріоритетного значення у процесі фахової підготовки викладача ВВНЗ, розвитку в нього культуротворчої компетентності. Впровадження в систему неперервної освіти військових педагогів кейсів різної структури пояснюється необхідністю практичної перевірки їхньої здатності застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, досвід у процесі вирішення проблемних педагогічних ситуацій. Специфіка використання кейсів різної структури у процесі розвитку культуротворчої компетентності військових педагогів полягає в поступовому ускладненні освітньо-професійних завдань, у підвищенні рівня проблемності, самостійності, оперативності їх вирішення у системі вузівського викладання гуманітарних дисциплін.

Перспективи подальшого розроблення порушеної проблеми вбачаємо у дослідженні шляхів удосконалення культуротворчої компетентності викладачів ВВНЗ із використання кейс-технології у процесі самостійної роботи з фахових дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітченко А. О. Розвиток професійної компетентності майбутніх викладачів ВВНЗ із використанням технології ситуативного аналізу / А. О. Вітченко // Вісник Національного університету оборони України – 1 (38). – 2014. – С. 20–25.
2. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.evolkov.net/case/case.study.html>
3. Збірник міні-кейсів з дисципліни «Комунікативні процеси у навчанні» / [Л. О. Савенкова, В. М. Приходько, Л. А. Медвідь та ін.]; за заг. ред. Л. О. Савенкової, В. М. Приходько. – К. : КНЕУ, 2009. – 343 с.
4. Інтерактивні технології навчання. Посібник для викладачів ПТУ, коледжів та всіх тих, хто цікавиться застосуванням інтерактивних технологій у навчальному процесі задля його вдосконалення / [О. І. Пометун, Н. С. Побірченко, Г. І. Коберник, О. А. Комар, Т. А. Торчинська]. – Умань-Київ, 2008. – 94 с.
5. Основы андрогоники: Учеб. пособ. / [И. А. Колесникова, А. Е. Марон, Е. П. Тонконогая и др.]; под ред. И. А. Колесниковой. – М. : «Академия», 2003. – 240 с.
6. Сисоева С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / С. О. Сисоева. – К.: ВД «ЕКМО», 2011. – 324 с.
7. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. д-ра социологических наук, профессора Сурмина Ю. П. – Киев : Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.
8. Технології навчання у вищій військовій школі: теорія і практика: навч-метод. посіб. [А. О. Вітченко, В. І. Осюдло, С. М. Салкуцян]; за заг. ред. професора В. М. Телелима. – К.: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2016. – 272с.
9. Черкасова И. И., Яркова Т. А. Интерактивная педагогика: учебно-методическое пособие / И. И. Черкасова, Т. А. Яркова. – СПб.: НОУ «Экспресс», 2012. – 190 с.

Н. В. Замотаева

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ КЕЙСОВ В ПРОЦЕССЕ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРОТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВВУЗА

Резюме. Статья посвящена актуальной проблеме культуротворческой подготовки компетентных преподавателей в системе высшего военного образования с использованием кейс-технологии.

На основе исследования затронутой проблемы установлено, что технология ситуативного анализа предполагает привлечение слушателей к тщательному изучению на занятиях специально разработанных кейсов, содержащих реальные проблемные ситуации, которые могут возникнуть в будущей профессиональной деятельности. Автор раскрывает особенности использования «мертвых» и «живых» кейсов различной структуры в процессе развития культуротворческой компетентности преподавателей Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского.

На основании изложенного материала доказано, что использование кейсов, составленных на основе педагогических ситуаций и культурологических материалов, обеспечивает надлежащее приобретение преподавателями ВВУЗ культуротворческой компетентности, которая позволяет оперативно, целостно и гибко решать профессиональные проблемы, достигая таким образом эффективных результатов в процессе подготовки военных специалистов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, культуротворческая компетентность, кейс-технология, интерактивные технологии обучения, «живой кейс», «мертвый кейс».

N.V. Zamotaieva

PECULIAR FEATURES OF CASE APPLICATION IN THE DEVELOPMENT OF CULTURAL AND CREATIVE COMPETENCE OF LECTURERS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Summary. The article is devoted to an actual problem of cultural and creative training of competent lecturers applying case technology in the system of higher military education.

Based on the research of the problem under consideration, it has been established that the situational analysis technology presupposes students to be involved to the in-class substantive examination of specially designed cases containing real problem-based situations that may arise in the future professional activity. The author considers peculiar features of variously structured 'dead' and 'live' cases to be used in the development of cultural and creative competence of lecturers of the higher military educational establishment of Ivan Chernyakhovskiy National Defense University of Ukraine.

On the ground of the material set forth, it has been proved that the application of cases, based on pedagogical situations and cultural and creative materials, ensures proper cultural and creative competence to be gained by the lecturers of higher military educational establishments, which allows them to quickly, comprehensively and flexibly solve professional issues, thus achieving efficient results in training military specialists.

Keywords: professional competence, cultural and creative competence, case technology, interactive teaching technologies, a «live case», a «dead case».